

ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Кирчата Ірина Миколаївна, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Шершенюк Олена Миколаївна, канд. екон. наук, доцент

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

Постановка проблеми. Фінансові ресурси виступають найбільш рухливим економічним ресурсом, а тому й визначають динаміку й результати діяльності будь-якого підприємства та зумовлюють необхідність всебічного дослідження проблем фінансування, зокрема, процесів формування та використання фінансового потенціалу як основи стійкого фінансового стану та забезпечення ефективної діяльності підприємств. Поточний фінансовий стан – визначаюча характеристика ефективності використання фінансового потенціалу підприємств в ринкових умовах, який одночасно є й змістовним чинником конкурентоспроможності й усталеного розвитку підприємства. Своєчасна діагностика фінансового потенціалу є багатофакторною системою підтримки та прийняття адекватних управлінських рішень, яка покликана забезпечувати комплексне виявлення, аналіз, прогнозування та ліквідування проблем фінансового стану підприємства з метою забезпечення прийняття випереджуючих управлінських рішень, спрямованих на досягнення його стратегічних та тактичних цілей.

Необхідність оцінки та діагностики фінансового потенціалу в системі управління фінансовим станом підприємства слід віднести до числа актуальних у вітчизняній економічній та управлінській науці. Неоднозначність теоретичних положень та недостатність відповідних практичних розробок в цій

області вказують на потребу у комплексному дослідженні теоретико-методологічних та практичних засад даної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку все більш вагомим стає управління фінансовим потенціалом підприємства, оскільки саме фінансові ресурси є основою функціонування і розвитку підприємства.

Проблемам розвитку фінансового потенціалу постійно приділяють увагу такі вітчизняні та закордонні вчені як: Ареф'єва О., Бланк І., Геєць В., Данілішин Б., Єгоров П., Ковальова В., Коренков О., Костирко Л., Попов Є., Пономаренко В., Фатхутдінов Р., Мескон М., Альтман Е., Тишоу Г., Беерман К., Колапс Б. та інші.

Не зважаючи на те, що у наукових дослідженнях достатньо чітко визначено позиції відносно створення теоретичної бази для побудови механізмів формування ефективно функціонуючого фінансового потенціалу підприємства та технології їх використання, проте існують протиріччя в роботах, які комплексно висвітлюють питання розробки методів та методик оцінки фінансового потенціалу підприємства, рекомендації щодо їх використання.

Водночас однією з найбільш трудомістких та малодосліджених в теорії та практиці управління підприємством є задача побудови організаційно-управлінських механізмів для забезпечення ефективно функціонуючого фінансового потенціалу.

Фінансовий потенціал представляє собою можливості грошових коштів трансформуватися „безпосередньо і з мінімальним тимчасовим лагом в будь-який інший вид ресурсів” [3].

На думку Попова Є.В. [4], фінансовий потенціал – це необхідний комплекс характеристик, здатних забезпечити цілісну оцінку, по-перше, фінансового стану підприємства; по-друге, факторів чи умов зміни цього стану, а по-третє, перспектив стійкого економічного зростання на макро- і мікро рівні.

В роботі [5] фінансовий потенціал визначено як найважливіший стратегічний інструмент сталого розвитку промислових підприємств, оскільки існуюча структура фінансових ресурсів, яка сформована на основі діючої законодавчої бази, по суті, не впливає на ефективність їх виробництва в середньо - і довгостроковій перспективі й тим самим не дозволяє оцінити можливості використання їх фінансового потенціалу.

Задовільний стан фінансового потенціалу підприємства та якісне управління ним визначає рівень конкурентоспроможності, ділову активність, рівень реалізації економічних інтересів будь-якого підприємства.

Фінансовий потенціал підприємства є комплексним поняттям та характеризується системою показників, які відображують наявність і розміщення засобів, реальні та потенційні фінансові можливості. Основними з них є: склад та структура активів підприємства, обсяг виробленої продукції та послуг, загальні витрати на виробництво, структура витрат, структура оборотних засобів та період їх обігу, платоспроможність, інтенсивність інвестицій, норма прибутку, рентабельність продукції.

Невирішені складові загальної проблеми. Високо оцінюючи внесок провідних науковців у вирішення різних теоретичних і практичних питань управління фінансовим потенціалом слід зазначити, що на сьогодні лишаються дискусійними й недостатньо розробленою низка питань, які не дозволяють ефективно управляти фінансовим потенціалом підприємств, зокрема, не досить розроблені методи кількісної оцінки та діагностики фінансового потенціалу.

Формулювання цілей статі. Метою статті є обґрунтування теоретичних основ щодо розробки системи управління та ефективного використання фінансового потенціалу підприємств. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність розв'язання таких завдань: уточнення поняття „фінансовий потенціал” та „діагностика фінансового потенціалу”; визначення особливості управління фінансовим потенціалом підприємства; обґрунтування системи показників для комплексної оцінки фінансового потенціалу підприємства; розробка структурної схеми управління фінансовим станом підприємства, де

об'єктом управління визначено його фінансовий потенціал, який необхідно розглядати, як основу фінансового стану підприємства і базу для обґрунтування механізму його покращення в майбутньому, за умов виявлення та ефективного використання резервів фінансового потенціалу [1,2,6,7].

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансовий потенціал підприємства як складова конкурентного потенціалу підприємства, має характеризуватися стійкою платоспроможністю, достатнім рівнем власних оборотних коштів та ефективним їх використанням, чіткою організацією розрахунків, наявністю стійкої фінансової бази.

На нашу думку, фінансовий потенціал – це поєднання фінансових ресурсів, які виступають інструментом забезпечення поточної господарської діяльності підприємства та сталого розвитку в стратегічній перспективі.

Аналіз використання фінансового потенціалу базується, насамперед, на аналізі балансу та руху грошових потоків підприємства, які характеризують показники рівня платоспроможності, фінансової незалежності та якості активів підприємства.

Обов'язковою складовою фінансового аналізу має бути оцінка показників рентабельності підприємства, яку в різних джерелах пропонується здійснювати за такими показниками: рентабельність продажів; рентабельність основної діяльності; рентабельність основного капіталу; рентабельність власного капіталу; період окупності власного капіталу; рентабельність усього капіталу підприємства; рентабельність активів.

На наш погляд, найбільш задовольняє потреби показник рентабельності активів, оскільки він формує загальну картину за ступенем прибутковості діяльності, при чому в масштабах усього підприємства, а не окремих складових його діяльності. Для детальної оцінки ліквідності, платоспроможності і кредитоспроможності підприємства рекомендують використовувати більш широке поле показників: величина власних оборотних коштів; маневреність власних оборотних коштів; коефіцієнт покриття поточний; коефіцієнт покриття

загальний; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт платоспроможності; чистка оборотних коштів в активах та ін.

Ключовими показниками, на нашу думку, є такі: коефіцієнт покриття загальний, коефіцієнт співвідношення власних і позикових коштів (коефіцієнт самофінансування), оскільки вони характеризують загальну захищеність підприємства і найменше залежать від особливостей діяльності.

Найбільш цікавим з погляду економічної безпеки підприємства й оцінки ступеня захищеності від зовнішніх фінансових ризиків є коефіцієнт платоспроможності (абсолютної ліквідності), оскільки саме він формує уявлення про ступінь теоретичної спроможності виконувати підприємством свої зобов'язання у разі певних негативних подій, тобто дає загальну характеристику захисним фінансовим резервам підприємства.

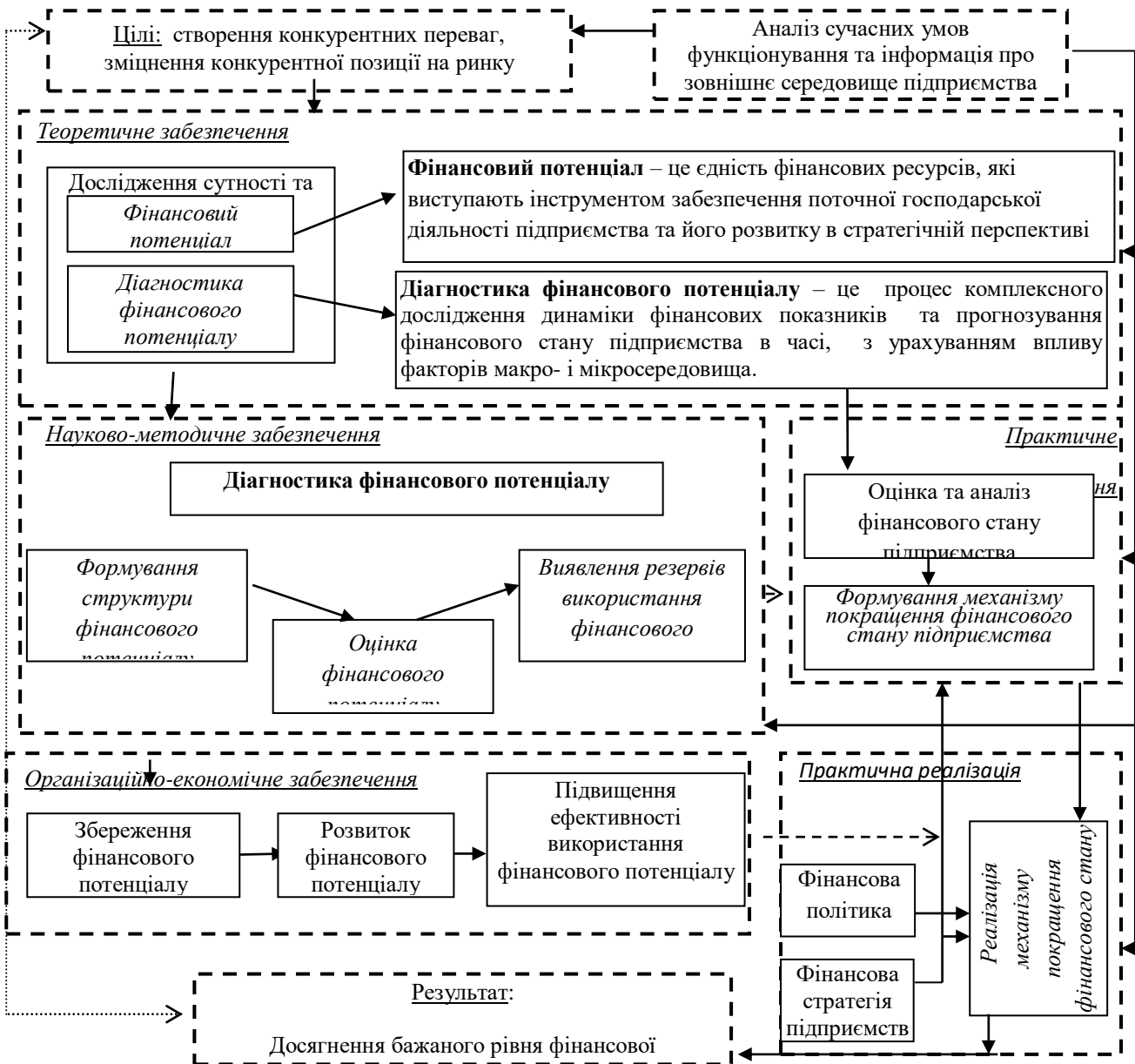
Для загальної картини ефективності використання активів, на наш погляд доцільно використовувати коефіцієнт оборотності активів, оскільки саме цей показник визначає потенціал компанії для одержання доходу при існуючих інвестиціях і структурі капіталу. Крім того, західні аналітики рекомендують застосовувати показники, які аналізують акціонерний капітал і ефективність його використаний: прибутковість акцій, дохід на звичайну акцію, цінність акції, рентабельність акцій, коефіцієнт котирування акцій. В основу формування системи показників фінансового потенціалу має бути покладено наступні принципи: комплексний підхід під час оцінки; спрощена структура показників при раціональному використанні вихідної інформації з урахуванням реальних можливостей розширення інформаційної бази; „прозорість” схеми розрахунку показників; урахування порівнянності показників з іншими підприємствами. Відповідно з цими принципами, оцінка фінансового потенціалу має бути комплексною, з використанням цілісної системи показників, яка дозволяє виявляти резерви його використання. Фінансовий потенціал є основним елементом загальної структури конкурентного потенціалу, що забезпечує фінансування витрат на формування структури управління та процесу підготовки високопрофесійних кадрів, вдосконалення виробництва та

створення стабілізаційного фонду та ін.

Принципово важливою вимогою є комплексність у підході до розробки та реалізації процесу діагностики фінансового потенціалу підприємства, тобто дослідження за допомогою діагностичного апарату як поточного стану об'єкта, так і його розвитку у часі. Саме тому на підприємстві необхідно систематично проводити діагностику і моніторинг фінансового потенціалу, який забезпечує отримання інформації про стан та можливі шляхи найбільш ефективного використання його в часі, а також визначає не тільки напрямки, але й можливості реалізації фінансової стратегії. “Діагностика фінансового потенціалу” – це процес комплексного дослідження динаміки фінансових показників та прогнозування фінансового стану підприємства в часі, з урахуванням впливу факторів макро- і мікросередовища. Аналіз літературних джерел дозволив сформулювати узагальнення щодо складу і структури системи управління фінансовим потенціалом підприємства та запропонувати структурну схему управління фінансовим станом підприємства на засадах оцінки фінансового потенціалу (рис.1). Результатом діагностування є повний опис поточного та перспективного становища підприємства. Метою та функціональним призначенням підсистеми управління фінансовим потенціалом підприємства є: покращення показників від результатів фінансово-господарської діяльності; забезпеченість фінансовими ресурсами для розвитку та підтримки оптимальної структури капіталу.

Об'єктом управління запропонованої схеми є фінансовий потенціал підприємства, який необхідно розглядати, на нашу думку, як основу забезпечення задовільного фінансового стану підприємства і як базу для його покращення в майбутньому, за умов виявлення та ефективного використання резервів фінансового потенціалу. В свою чергу, система управління через реалізацію управлінських рішень впливає на об'єкт управління (фінансовий потенціал), що є джерелом інформації вже із внутрішнього середовища, яка передує системі його діагностики. Дані елементи знаходяться у безперервному взаємозв'язку, створюючи замкнений цикл діагностики фінансового потенціалу

підприємства на основі його оцінки.

Рис. 1. Структурна схема управління фінансовим станом підприємства

Основою даної системи є комплексна оцінка фінансового потенціалу, що визначає його рівень, дозволяє дослідити динаміку та порівняти їх з аналогічними показниками інших підприємств і розробити заходи з поліпшення фінансового стану. В свою чергу, проблема розробки заходів комплексної оцінки фінансового потенціалу, спрямованої на врахування зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на здійснення фінансово-господарської діяльності, для створення інформаційної бази прийняття рішень фінансового характеру, є найбільш складною при адаптації підприємства до ринкових умов.

Процес формування, ефективного використання та покращення фінансового стану підприємства являє собою взаємопов'язану сукупність процесів, прийомів, методів і підходів, яка впливає на прийняття рішень щодо формування і ефективного використання фінансового потенціалу з метою досягнення кінцевих результатів, стійкого фінансового стану, ефективної діяльності та прибутковості. Поточна діяльність та розвиток підприємства залежить від раціонального використання наявних у нього фінансових ресурсів, а підвищення рівня конкурентоспроможності є результатом ефективного управління на основі прийняття науково обґрунтованих управлінських рішень щодо раціонального використання фінансового потенціалу. Це можливо завдяки оцінюванню фінансового потенціалу підприємства, що представляє собою сукупність кількісних показників, які входять до його складу.

Висновки з проведеного дослідження. Оптимальне функціонування і розвиток фінансового потенціалу підприємства залежать від своєчасної оптимізації управлінських рішень і організаційної структури управління, в рамках якої ці рішення розроблюються і реалізуються.

За таких умов саме діагностика фінансового потенціалу набуває важливого значення, бо надає можливості встановлення системи пропорцій та визначення напрямків підтримки фінансового потенціалу в збалансованому стані; дає можливість мінімізувати конфлікти та ефективно використовувати свої ресурсні можливості.

Як підсумок, слід визначити основні функції які покладено на систему управління фінансовим потенціалом підприємства: формування системи показників, параметрів та критеріїв управління фінансовим потенціалом; оцінка ступені достатності фінансового потенціалу для утримання фінансового стану на досягнутому рівні; оцінка ступені гнучкості фінансового потенціалу; аналіз і оцінювання реалізації процесів розвитку фінансового потенціалу з метою подальшої їх координації та контролю; пошук нових перспективних можливостей та аналітичний супровід прийняття стратегічних рішень, щодо їх реалізації.

Перелік посилань

13. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / сост. Ожегов С. И. Шведова Н.Ю. Рос. акад. наук. М., 2001. 940 с.
14. Економічна енциклопедія : у 3-х томах / за ред. Мочерного С. В. К., Видав. центр „Академія”, 2002. Т3. 952 с.
15. Пономаренко В. С., Ястремская Е. Н. Механизм управления предприятием: стратегический аспект. Х., 2002. 252 с.
16. Попов Е. В. Ринковий потенціал. М: Економіка, 2002. 559с.
17. Сердюк-Копчекчи Ю. В. Финансовый потенциал как фактор устойчивого развития промышленного предприятия. *Финансы, учет, банки*. 2006. Вып. 12 Донецк. С. 181–186.
18. Кравцова А. М. Особливості побудови механізму управління фінансовими ресурсами промислових підприємств. *Науковий Вісник Буковинської державної фінансової академії: Збірник наукових праць. Вип. 8: Економічні науки*. Чернівці. 2007. С. 443–453.
19. Тельнова А. В. Антикризисная программа и ее роль на современном отечественном предприятии. *Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць*. 2002. Вип. 134. С.174–178.

References

1. Ozhegov, S. I. (2001), *Explanatory dictionary of the Russian language* [*Tolkovyy slovar' russkogo yazyka* / Sost. Ozhegov S.I. Shvedova N.Yu.; Ros. akad. Nauk], M., Grew up Acad. of science, 940 p.
2. Economic encyclopedia: 3 / ed. S.V. Mochernogo (2002), [*Ekonomichna entsyklopediia : U 3-kh / Za red. Mochernoho S.V.*], K. : Saw. center „ Academia ”, T3. 952 p.
3. Ponomarenko, V. S., Yastremskaya, E. N. (2002), *The mechanism of enterprise management: a strategic aspect* [*Mekhanizm upravleniya predpriyatiem: strategicheskiiy aspect*], Kh., KhGEU, 252 p.
4. Popov, E. V. (2002), *Market potential* [*Rynkovyi potentsial*], M: Economy, 559p.

5. Serdyuk-Kopchekchi, Yu. V. (2006), Financial potential as a factor in the sustainable development of an industrial enterprise [Finansovyy potentsial kak faktor ustoychivogo razvitiya promyshlennogo predpriyatiya], *Finance, accounting, banks*, No. 12, Donetsk, P. 181-186.

6. Kravtsova, A. M. (2007), Features of construction of the mechanism of management of financial resources of industrial enterprises [Osoblyvosti pobudovy mekhanizmu upravlinnia finansovymy resursamy promyslovykh pidpriemstv], *Scientific Bulletin of the Bukovyna State Academy of Finance, Collection of scientific works*, No. 8, *Economic Sciences*, Chernivtsi, P. 443–453.

7. Telnova, A. V. (2002), The anti-crisis program and its role in the modern domestic enterprise [Antykryzysnaia prohramma y ee rol na sovremennom otechestvennom predpriyatyy], *Economics: problems of theory and practice. Zb sciences works*, No. 134, P.174-178.

РЕФЕРАТИ РЕФЕРАТЫ ABSTRACTS

УДК 338.45; JEL CLASSIFICATION: M11

Кирчата І. М., Шершенюк О. М. ФІНАНСОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК ОБ'ЄКТ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Мета – обґрунтування теоретичних основ щодо розробки системи управління та ефективного використання фінансового потенціалу підприємства. **Методика дослідження.** Теоретичною і методологічною основою є положення економічної теорії, основні закони функціонування ринкової економіки, праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених-економістів, в яких розглядається фінансова діяльність, зокрема питання, пов'язані з аналізом фінансового стану та оцінкою фінансового потенціалу підприємства. Використано методи узагальнення та абстрагування; метод аналізу і синтезу. **Результати.** Діагностика фінансового потенціалу є багатофакторною системою підтримки та прийняття управлінських рішень, яка покликана забезпечувати комплексне виявлення, аналіз, прогнозування та ліквідування проблем фінансового стану підприємства з метою забезпечення прийняття випереджуючих управлінських рішень, спрямованих на досягнення його стратегічних та тактичних цілей. Саме тому, проблему оцінки та діагностики фінансового потенціалу в системі управління фінансовим станом підприємства слід віднести до числа актуальних у вітчизняній економічній та управлінській науці. Неоднозначність теоретичних положень та недостатність відповідних практичних розробок в цій

області вказують на потребу у комплексному дослідженні теоретико-методологічних та практичних засад даної проблеми, що й визначає вибір теми роботи та її актуальність. Об'єктом дослідження є процеси формування, управління та діагностичної оцінки фінансового потенціалу у системі управління фінансовим станом підприємства. Предметом дослідження є теоретичне та науково-методичне забезпечення оцінки фінансового потенціалу, як складової системи його діагностики. **Наукова новизна.** Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що на основі комплексного дослідження сформовано теоретико-методологічні та практичні рекомендації щодо розробки та впровадження системи діагностики фінансового потенціалу як складової системи управління підприємством. **Практична значущість.** Розроблено структурну схему управління фінансовим станом підприємства, де об'єктом управління визначено його фінансовий потенціал, який необхідно розглядати, як основу фінансового стану підприємства і базу для обґрунтування механізму його покращення в майбутньому, за умов виявлення та ефективного використання резервів фінансового потенціалу.

Ключові слова: фінансовий потенціал; фінансовий стан підприємства; фінансові ресурси; рентабельність; діагностика фінансового стану

УДК 338.45; JEL Classification: M11

Кирчатая И. Н., Шершенюк Е. Н. ФИНАНСОВЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КАК ОБЪЕКТ ДИАГНОСТИКИ ФИНАНСОВОГО СОСТОЯНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯ

Цель - обоснование теоретических основ разработки системы управления и использования финансового потенциала предприятия. **Методика исследования.** Теоретической и методологической основой являются положения экономической теории, основные законы функционирования рыночной экономики, труды ведущих отечественных и зарубежных ученых-экономистов, в которых рассматривается финансовая деятельность, в частности вопросы, связанные с анализом финансового состояния и оценкой финансового потенциала предприятия. Используются методы обобщения и абстрагирования; методы анализа и синтеза. **Результаты.** Диагностика финансового потенциала является многофакторной системой поддержки и принятия управленческих решений, которая призвана обеспечивать комплексное выявление, анализ, прогнозирование и ликвидацию проблем финансового состояния предприятия с целью обеспечения принятия опережающих управленческих решений, направленных на достижение его стратегических и тактических целей. Именно поэтому, проблему оценки и диагностики финансового потенциала в системе управления финансовым состоянием предприятия следует отнести к числу актуальных в отечественной экономической и управленческой науке. Неоднозначность теоретических положений и недостаточность соответствующих практических разработок в этой области указывают на потребность в комплексном исследовании теоретико-методологических и практических основ данной проблемы, что и определяет выбор темы работы и ее актуальность. Объектом исследования являются процессы формирования,

управления и диагностической оценки финансового потенциала в системе управления финансовым состоянием предприятия. Предметом исследования является теоретическое и научно-методическое обеспечение оценки финансового потенциала, как составляющей системы его диагностики. **Научная новизна.** Научная новизна исследования определяется тем, что на основе комплексного исследования сформирована теоретико-методологические и практические рекомендации по разработке и внедрению системы диагностики финансового потенциала как составляющей системы управления предприятием. **Практическая значимость.** Разработана структурная схема управления финансовым состоянием предприятия, в которой объектом управления определен его финансовый потенциал, который необходимо рассматривать как основу финансового состояния предприятия и базу для обоснования механизма его улучшения в будущем, в условиях выявления и использования резервов финансового потенциала.

Ключевые слова: финансовый потенциал; финансовое состояние предприятия; финансовые ресурсы; рентабельность; диагностика финансового состояния

UDC 338.45; JEL Classification: M11

Kirchataya I. N., Shershenyuk E. N. FINANCIAL POTENTIAL AS A DIAGNOSTIC OBJECTIVE OF THE ENTERPRISE FINANCIAL STATE

Purpose is to substantiate the theoretical basis for the development of a management system and effective use of the enterprise financial potential. **Research methodology.** The theoretical and methodological basis is the economic theory grounds, the basic laws of the functioning of the market economy, the work of leading domestic and foreign economists, in which financial activities are considered, in particular, issues related to the analysis of financial condition and the assessment of enterprise financial potential. The following methods are used methods of generalization and abstraction method of analysis and synthesis. **Results.** Financial potential diagnostics is a multifactor system of support and management decisions which is intended to provide comprehensive detection, analysis, forecasting and elimination of problems of an enterprise financial state in order to ensure adoption of forward-looking management decisions aiming to achieve its strategic and tactical objectives. That is why the problem of estimation and diagnostics of financial potential in the management system of the enterprise financial state should be considered as one of the most relevant in the domestic economic and managerial science. The ambiguity of the theoretical positions and the lack of relevant practical developments in this area indicate the need for a comprehensive study of theoretical-methodological and practical principles of the problem, which determines the choice of the topic of work and its relevance. The object of the research is the processes of formation, management and diagnostic evaluation of financial potential in the management system of the enterprise financial state. The subject of the study is the theoretical and methodological provision of evaluation of the financial potential as a component of its diagnostic system. **Scientific novelty.** The scientific novelty of the obtained results is determined by the fact that during the basis of the complex

research theoretical, methodological and practical recommendations were offered to develop and implement the system of financial potential diagnostics as a component of the enterprise management system. *Practical significance.* The management structural scheme of the enterprise financial condition is developed, where the management object is defined its financial potential, which should be considered as the basis of the financial state of the enterprise and a basis to justify the mechanism for its improvement in the future, in the context of identifying and effectively using reserves of financial potential.

Key words: financial potential; financial condition of the enterprise; financial resources; profitability; financial condition diagnostics.

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Кирчата Ірина Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: kirchatayairina@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0270-1586>. Моб. 0506690096.

Кирчатая Ирина Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина

Kirchataya Irina Nikolaevna – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine

Шершенюк Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри економіки і підприємництва, м. Харків, Україна; e-mail: sheralyona@gmail.com; ORCIDID: <https://orcid.org/0000-0002-9959-2725>. Моб. 0501513009

Шершенюк Елена Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, доцент кафедры экономики и предпринимательства, г. Харьков, Украина

Shershenyuk Elena Nikolaevna – Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Kharkiv National Automobile and Highway University, Associate Professor, Department of Economics and Entrepreneurship, Kharkiv, Ukraine